

**Beleidskader
Ondernemend Onderwijs**

Inhoudsopgave

1	Ondernemerschap in Vlaanderen	2
1.1	Terminologie	2
1.2	Waarom is ondernemerschap belangrijk ?	2
1.3	Hoe is het gesteld met ondernemerschap in Vlaanderen ?	3
1.4	Aandacht aan ondernemerschap in het Vlaams en Europees beleid	4
2	Ondernemerscompetenties in het onderwijs	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Stimuleren en ontwikkelen van ondernemingszin	6
2.2.1	Wat is ondernemingszin ?	7
2.2.2	Waarom aandacht voor ondernemingszin ?	7
2.2.3	Vakoverschrijdende Eindtermen	8
2.3	Leerlingen en studenten bewuster maken van de mogelijkheid om te kiezen voor een loopbaan als ondernemer	8
2.3.1	Waarom is studiekeuze zo belangrijk ?	8
2.3.2	Portfolio	8
2.3.3	Samenwerkingsverbanden	9
2.4	Stimuleren van Ondernemerschap via de opleiding bedrijfsbeheer	9
2.4.1	Wat is ondernemerschap ?	9
2.4.2	Waarom aandacht aan ondernemerschap binnen het onderwijs- en vormingsbeleid ?	10
2.4.3	Basiskennis van het Bedrijfsbeheer	10
2.4.3.1	De kwalificatie Bedrijfsbeheer	10
2.4.3.2	Inhoudelijke vernieuwing SO 44	11
2.4.3.3	Methodiek	11
3	Actieplan Ondernemend Onderwijs	13
3.1	Kenniscentrum Competento	13
3.2	Ondernemersklasseweek	14
3.2.1	Ondernemersklasseweek 2007	14
3.2.2	Ondernemersklasseweek 2008	14
3.3	Debat en kritieke succesfactoren	14
3.3.1	Kritieke succesfactoren om het ondernemerschap in het onderwijs te bevorderen	14
3.3.2	Symposium "Ondernemerschap en Onderwijs" (24 oktober 2007)	15
3.4	Brugprojecten Economie – Onderwijs	15
3.5	Diverse ondernemersprojecten	15
3.6	Initiatieven rond het attest bedrijfsbeheer	15

Bijlage 1 : Screening van de eindtermen in functie van ondernemingszin

Bijlage 2 : Competentieprofiel van de ondernemer

1 Ondernemerschap in Vlaanderen

1.1 Terminologie

Bij het bespreken van het belang van ondernemerschap voor onze samenleving, merken we op dat de term “ondernemerschap” niet eenduidig omschreven, en voor verschillende interpretaties vatbaar is. Het is dan ook nuttig een onderscheid te maken tussen :

- *Ondernemerschap in enge zin* : In essentie komt dit neer op het *creëren van nieuwe private ondernemingen*. Een stijging of daling van ondernemerschap betekent dan dat er meer of minder nieuwe bedrijven het licht zien.
- *Ondernemerschap in brede zin* : Hier gaat het meer over het ondernemend karakter van personen, groepen, regio's, ... Ondernemerschap is in die logica ook van toepassing op de creatie van nieuwe entiteiten in de *non-profit- en overheidssector*, evenals op het lanceren van *ondernemende initiatieven* binnen bestaande organisaties (cfr. ondernemingszin).

1.2 Waarom is ondernemerschap belangrijk ?

Ondernemerschap is noodzakelijk om vernieuwing en dynamiek te brengen in de verschillende sectoren van het economisch leven, zowel bij de overheid als in privébedrijven en in de profit- en non-profit-sector. Daarnaast zorgt een bloeiend economisch leven ook voor een sterke sociale cohesie in de maatschappij.

Ondernemingszin omvat de vaardigheden om te creatief te zijn, initiatief te nemen, verantwoordelijkheid te nemen, ... Het gaat om vaardigheden die in de hele maatschappij van belang zijn. In elke job is een dosis ondernemingszin belangrijk. Ook in de vrije tijd tonen heel wat mensen ondernemend gedrag bij onder andere het engagement in diverse verenigingen, zoals lokale buurtwerking, sportclubs, studentenverenigingen, ...

Een *ondernemende attitude* stimuleren, dwz meer ondernemingszin, is dus niet alleen noodzakelijk om een onderneming te starten, maar ook belangrijk om als werknemer in het beroepsleven te staan en voor het dagelijks leven. Ferre Laevers verwijst naar het persoonlijk belang van ondernemingszin. Die zorgt immers voor een verhoging van de levenskwaliteit van de privésfeer. Een ondernemende attitude is cruciaal om zich persoonlijk te kunnen ontplooiën.

Het is belangrijk dat jonge mensen leren omgaan met steeds veranderende situaties. Meer aandacht aan een ondernemende attitude bereidt jongeren hierop voor.

Tenslotte heeft een ondernemende attitude ook een belangrijke impact op de maatschappij. Een ondernemende samenleving wordt immers gevormd door ondernemende mensen, mensen met een meer positieve en constructieve houding tegenover de samenleving.

De belangrijkste argumenten om te pleiten voor meer *ondernemerschap* en de realisatie van (nieuwe) ondernemingen zijn :

- De versterkte economische groei en de daaruitvolgende welvaartstijging van de bevolking.

- De verhoging van het concurrentievermogen, aangezien er op een meer flexibele manier kan ingespeeld worden op veranderingen in de economische vraag.
- Meer werkgelegenheid: nieuwe ondernemingen creëren nieuwe arbeidsplaatsen.
- De verhoogde mogelijkheid tot een betere sociale en economische positie voor de individuen die een onderneming starten. Daarenboven is de arbeidsvoldoening bij ondernemers vaak groter dan bij werknemers.

1.3 Hoe is het gesteld met ondernemerschap in Vlaanderen ?

Ondernemerschap is dus belangrijk, maar uit verschillende internationale studies blijkt dat Vlaanderen niet goed scoort op dat vlak. In de Global Entrepreneurship Monitor behaalde Vlaanderen in 2006 een *gemiddelde ondernemingsgraad* van 3,05%. Dit is het laagst van alle West-Europese landen (EU-gemiddelde = 5,01%) en ligt ver onder het globale gemiddelde van 9,29%. Bij de interpretatie van dergelijke cijfers moeten we weliswaar voorzichtig zijn, maar toch vormen de steeds weerkerende lage scores voor Vlaanderen een indicatie.

Verder kunnen we ook opmerken dat er volgens de cijfers van de studiedienst van de Vlaamse Regering blijkt dat de oprichtingsratio¹ sinds een aantal jaren stijgt (totaal van firma's en eenmanszaken van 6,0 in 2002 naar 7,8 in 2006). Ook de Unizo-startersstatistieken tonen een stijging in absolute cijfers van het aantal startende ondernemingen in Vlaanderen (van 28296 in 2003 tot 36708 in 2006). Bij deze trend in de verschillende cijfers (Unizo-startersatlas, maar ook Kruispuntbank Ondernemingen, ...) moeten wel een aantal bedenkingen gemaakt worden :

- een deel van de stijging is het gevolg van de oprichting van ondernemingen door Oost-Europeanen, die op deze wijze de restricties inzake tewerkstelling omzeilen. (bvb in de bouwsector)
- een groot aandeel van de "starters" bevatten bestaande ondernemingen die een nieuwe juridische vorm aannemen.
- Sommige cijfers houden ook rekening met nieuwe vzw's, andere dan weer niet. Dit bemoeilijkt analyse en vergelijkbaarheid.

De faillissementsratio blijft over deze periode ongeveer hetzelfde (in 2002 0,9 en in 2006 0,8).

De Studiedienst van de Vlaamse Regering raamt de groei van het reële Vlaamse BBP op 3,3% in 2006 en op 2,3% in 2007. Deze gunstige economische omgeving heeft een dalend aantal faillissementen en een stijgend aantal startende bedrijven tot gevolg. In concreto gingen in januari en februari 2007, 5,9% minder bedrijven failliet en zagen 2,8% meer bedrijven het levenslicht vergeleken met dezelfde periode in 2006.

Er bestaat een evenredige verdeling qua gemiddelde leeftijd van personen betrokken bij de opstart van een onderneming, voor de leeftijdsklassen 25-34, 35-44 en 45-54. Voor de jongeren (18-24) en ouderen (54-65) is er echter nog sprake van onbenut potentieel in ondernemerschap, aangezien zij relatief minder betrokken zijn bij de opstart.

Het grootste deel van de Belgen die ondernemen hebben een hogere opleiding genoten : 31,9% een hogere niet- universitaire opleiding, 19,6% een universitaire opleiding. Toch is het zo dat het aantal hoger opgeleiden die een onderneming beginnen in Vlaanderen lager is

¹ Oprichtingsratio = ratio van het aantal oprichtingsakten in een bepaald jaar t.o.v. het aantal bestaande ondernemingen bij de aanvang van dat jaar.

dan in het buitenland. En dit terwijl studies aantonen dat hogeschoolden die een zaak starten gemiddeld meer groei en werkgelegenheid creëren dan lager geschoolden.

Uit de resultaten van de Global Entrepreneurship Monitor zijn echter ook een aantal belangrijke *positieve vaststellingen*. Zo start 87% van de Vlamingen een onderneming omdat ze een opportuniteit zien op de arbeidsmarkt. Dit in tegenstelling met andere motieven, zoals het starten van een onderneming om een inkomen te verwerven.

Internationale verschillen kunnen deels verklaard worden door culturele verschillen. Zo zijn mensen uit o.a. België, Frankrijk en Italië meer “risicoschuw” dan in de meeste andere ontwikkelde landen. In de Eurobarometer van 2004 rond het thema “ondernemerschap” zijn zo nog een aantal opvallende cijfers terug te vinden.²

Zo geeft 34% van de respondenten uit België³ aan dat, indien ze de keuze hadden, ze zouden kiezen voor een job als zelfstandige. Dit is een laag percentage in vergelijking met het Europese gemiddelde (EU25) van 45%, en zeker met de Verenigde Staten van Amerika, waar dit percentage zelfs oploopt tot 61%.

Als reden om liever als werknemer dan zelfstandige te werken, geeft 30% van de Europeanen de stabiliteit van het inkomen aan. Echter, voor de Belgen staat de sociale zekerheid op één als belangrijkste argument (25%). Het Europees gemiddelde voor dit item bedraagt slechts 12%.

Aan niet-zelfstandigen werden een aantal specifieke vragen gesteld. Zo werd gevraagd naar hun interesse om binnen de 5 jaar zelfstandige te worden. Het Europees gemiddelde bedraagt 33%, België scoort niet goed, met slechts 19%. De overgrote meerderheid van de werknemers heeft dus ook geen interesse in het starten van een eigen zaak.

Tenslotte is het belangrijk vast te stellen dat bij de Belgen meer dan twee derde (68%) van de respondenten nog niet heeft gedacht aan het opzetten van een eigen zaak. Dit ligt een stuk hoger dan het Europees gemiddelde van 57% en is een nog groter verschil met de USA (44%).

In de Eurobarometer Ondernemerschap herkennen we ook een aantal belangrijke *omgevingsfactoren* die de houding van de bevolking ten opzichte van ondernemerschap vorm geven. Zo blijkt dat familiale achtergrond een belangrijke factor is in het kiezen voor het opstarten van een zelfstandige onderneming. Ook *socio-demografische* (leeftijd, onderwijsniveau, beroep) karakteristieken zorgen voor verschillen in houding ten opzichte van ondernemerschap. Vrouwen denken minder vaak dan mannen een onderneming op te starten. Jongeren en hoger opgeleiden denken daar vaker aan.

Andere factoren die een invloed hebben op de houding tegenover ondernemerschap zijn de regelgeving, maatschappelijke omgeving (publieke opinie), netwerken en expertise, kapitaal en onderwijs.

1.4 Aandacht aan ondernemerschap in het Vlaams en Europees beleid

In het Vlaamse Regeerakkoord werd meer ondernemen als topprioriteit opgenomen om het huidige peil van welvaart en welzijn te kunnen behouden, en dus ook om de

² Uit : Eurobarometer flash Ondernemerschap, 2004

³ In deze studie neemt men België als uitgangspunt, en zijn er geen aparte cijfers voor Vlaanderen en Wallonië beschikbaar.

werkgelegenheid te bevorderen (“meer ondernemen, meer werkgelegenheid”). Daarin krijgt onderwijs een belangrijke rol. “Meedoen vereist een onderwijs gericht op talent- en competentieontwikkeling van alle leerlingen, leerkrachten en studenten. Zo zorgen we ervoor dat leerlingen zich goed voelen en verbeteren we de overgang van het onderwijs naar werk of de start van een onderneming”.⁴

De beleidsnota van Onderwijs en Vorming van 2004-2009 legt nadruk op “de onlosmakelijke band tussen het promoten en het effectief starten als ondernemer en de doelstelling om meer werkgelegenheid te realiseren” en “het belang van het onderwijs in het stimuleren van ondernemerschap en legt de medeverantwoordelijkheid voor het stimuleren van ondernemingszin bij onderwijs en vorming”.⁵

In de beleidsnota Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel gaat er uitdrukkelijke aandacht naar het stimuleren van ondernemerschap. Er wordt gewezen op het “aanscherpen van de ondernemingscompetenties binnen alle onderwijsniveaus en bij alle deelnemers die deelnemen aan de opvoedingscyclus”. Er gaat speciale aandacht naar de sensibilisering voor ondernemerschap van enerzijds het brede publiek, en anderzijds ook bepaalde doelgroepen. Een belangrijke doelgroep zijn de jongeren. Verschillende acties op het terrein van onderwijs en ondernemen worden reeds genomen. In de beleidsnota worden zij aangevuld met nieuwe initiatieven.⁶

In het Groenboek over Ondernemerschap in Europa stelt men dat “Onderwijs en opleiding moeten bijdragen tot het aanmoedigen van ondernemerschap door de juiste mentaliteit, de kennis over loopbaanmogelijkheden als ondernemer en de vaardigheden te stimuleren.”⁷ (p.15). Jongeren sneller vertrouwd maken met wat ondernemerschap inhoudt, kan hen aanzetten een loopbaan als ondernemer uit te bouwen. “Entrepreneurship” werd in 2005 door de Europese Commissie opgenomen als een van de kerncompetenties voor levenslang leren om een dynamische kenniseconomie na te streven. De Europese Onderwijsraad definieerde 8 sleutelcompetenties : één daarvan was “ondernemingszin”. Ook in het Europees jeugdbeleid wordt er aandacht gegeven aan ondernemerschap. Recent besliste de Raad van de Europese Unie echter ondernemerschap niet verder op te nemen als op te volgen *kernindicator* op onderwijs- en opleidingsgebied.⁸

Het actieplan “Ondernemend Onderwijs” geeft uitvoering aan het beleid terzake, op zowel Europees als Vlaams niveau.

⁴ Uit : Vlaams Regeerakkoord, Vertrouwen geven, verantwoordelijkheid nemen, p.8

⁵ Uit : Beleidsnota 2004-2009 Onderwijs en Vorming, Vandaag Kampioen in Wiskunde, Morgen in gelijke kansen. p. 14 en 35-36

⁶ Uit : Beleidsnota 2004-2009 Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en buitenlandse handel. p. 43

⁷ Uit : Europese Commissie, 2003, Groenboek ondernemerschap, p.15

⁸ Nota Raad van Europa van 25 april 2007, goedgekeurd op 15 mei 2007, betreft : Conclusies van de Raad betreffende een samenhangend kader van indicatoren en benchmarks voor de toetsing van de vorderingen met de Lissabon-doelstellingen op onderwijs- en opleidingsgebied.

2 Ondernemerscompetenties in het onderwijs

2.1 Inleiding

Onderwijs in ondernemerschap kan volgende doelstellingen beogen:

- Bewustmaking van eigen talenten en mogelijkheden, van het belang van ondernemend zijn, van de waarde van ondernemingen voor de maatschappij en van het potentieel van een loopbaan als ondernemer.
- Ontwikkeling van ondernemende attitudes: creativiteit, durf, verantwoordelijkheidszin, zin voor initiatief, flexibiliteit, volharding, leiderschap, klantgerichtheid, ...
- Aanleren van basisvaardigheden die noodzakelijk zijn voor ondernemers (maar evengoed voor elke burger): teamwerk, probleemoplossend denken, onderhandelen, ...
- Vorbereiding tot zelfstandig ondernemen: verwerven van noodzakelijke kennis en vaardigheden, zowel van algemene aard (ondernemingspan, financieel, juridisch, fiscaal, ...) als gericht op de sector waarin de onderneming zich beweegt.

Voor het actieplan “Ondernemend Onderwijs” wordt het concept “ondernemerschap” benaderd vanuit een brede visie, waarbij het vertrekpunt is dat – om te komen tot een meer ondernemende samenleving – het van belang is om reeds op jonge leeftijd zoveel mogelijk de ondernemerszin (m.n. een ondernemende geest, waarbij de meest kenmerkende competenties creativiteit en zelf-organisatie zijn) bij jongeren te stimuleren. Vanuit deze basis kunnen dan op latere leeftijd – ook binnen het Onderwijs - meer elementen van ondernemerschap in de strikte zin (m.n. gericht op het realiseren van een eigen project, mogelijk uitmondend in het oprichten van een eigen zaak) bijgebracht worden.

We kunnen dan ook 3 operationele doelstellingen formuleren:

- Stimuleren en ontwikkelen van ondernemingszin
- Leerlingen en studenten bewuster maken van de mogelijkheid om te kiezen voor een loopbaan als ondernemer : je kan werknemer, maar ook ondernemer worden.
- Stimuleren van Ondernemerschap door de opleiding bedrijfsbeheer meer competentiegericht te maken o.m. door de introductie van activerende werkvormen.

In de eerste plaats is het belangrijk dat ondernemingszin voldoende aandacht krijgt in het onderwijs, en dit vooral in het basisonderwijs en in het begin van het secundair onderwijs. Het ontwikkelen van dergelijke competenties, samen met voldoende informatie en een positievere beeldvorming, moet de jongeren helpen om een bewustere studiekeuze te maken. Hierbij komt ondernemerschap ook als een alternatief in de kijker te staan. Tenslotte is het belangrijk dat als men kiest voor een opleiding die zich richt op ondernemerschap, deze opleiding ook alle kansen geeft om de opstart van een nieuwe zaak tot een goed einde te brengen. Deze lijn wordt in wat volgt verder uitgewerkt in detail.

2.2 Stimuleren en ontwikkelen van ondernemingszin

Zoals reeds aangegeven is het belangrijk dat ondernemingszin wordt gestimuleerd en ontwikkeld in het onderwijs. Hierbij wordt de nadruk vooral gelegd op het basisonderwijs en het begin van het secundair onderwijs.

2.2.1 Wat is ondernemingszin ?

De Europese Commissie hanteert als definitie voor ondernemingszin “het vermogen om ideeën in daden om te zetten. Het omvat creativiteit, innovatie en het nemen van risico’s, alsook het vermogen om te plannen en projecten te beheren om doelstellingen te verwezenlijken. Ondernemingszin helpt iedereen in het dagelijks leven thuis en in de maatschappij, het helpt werknemers zich bewust te worden van hun arbeidsomgeving en kansen te grijpen en is basis voor meer specifieke vaardigheden en kennis die ondernemers nodig hebben voor sociale of economische bedrijvigheid.”⁹

Professor F. Laevers definieert ondernemingszin als “het vermogen om in een bepaalde situatie kansen te zien en initiatieven te bedenken. Door optimale inzet van beschikbare middelen kunnen de nodige acties opgezet worden waardoor de waargenomen kansen gerealiseerd worden. Ondernemen is grenzen verleggen, iets nieuws scheppen, iets duurzaam voortbrengen dat tot de kwaliteit van het leven bijdraagt.”¹⁰

Twee belangrijke elementen binnen ondernemingszin zijn zelfsturing en creativiteit. Zelfsturing betekent dat men weet wat men wil, en zijn eigen leven in handen kan nemen. De combinatie met creativiteit zorgt voor het vinden van creatieve oplossingen, het lanceren van vernieuwende voorstellen, ...

Werken aan de ontwikkeling van ondernemingszin in onderwijs kan dan vooral gezien worden als een middel om een aantal pedagogische, didactische en sociale doelstellingen van het onderwijssysteem te helpen realiseren. Het gaat dan o.a. om

- Het ontwikkelen van persoonlijke kwaliteiten zoals creativiteit, zin voor initiatief, durven omgaan met risico’s en verantwoordelijkheidszin.
- De schoolmoeheid en ongekwalificeerde uitstroom tegen te gaan door enthousiasmerende projecten.
- Jongeren, en dan in het bijzonder kansarme groepen, bewust te maken van hun eigen mogelijkheden en talenten en hen meer zelfvertrouwen te laten ontwikkelen.
- Jongeren te stimuleren tot het zien van kansen en deze ook te benutten.
- Scholen die zelf ondernemender gedrag vertonen.
- ...

2.2.2 Waarom aandacht voor ondernemingszin ?

In het onderwijs leert een leerling zijn plaats in de maatschappij te vinden en de eigen levensloop in handen te nemen. Dit vormt de basis van ondernemingszin. Dit heeft immers niet enkel tot doel mensen aan te zetten tot het beroep van zelfstandige ondernemers, evengoed in andere beroepen en contexten is een dosis ondernemingszin belangrijk. Ondernemingszin kan wel aanzien worden als een minimumvoorwaarde om ondernemerscompetenties te ontwikkelen.

Ondernemingszin vormt een eerste stap om te komen tot meer ondernemerschap. Hiermee verwijzen we naar een bewuste oriëntatie naar het opzetten van een onderneming om aan de eigen ondernemingszin gestalte te geven. We willen uiteindelijk dat meer mensen een eigen zaak uitbouwen, een onderneming starten.

⁹ Uit : Europese Commissie; Sleutelcompetenties

¹⁰ Uit : Laevers, “Wat is ondernemingszin ?”, CEGO

Het is dus zowel belangrijk voor kleuter, lager, secundair als hoger onderwijs dat er een dosis ondernemingszin in het onderwijs wordt bijgebracht. Deze competentie zit nu reeds verweven in de onderwijsdoelen en eindtermen.

2.2.3 Vakoverschrijdende Eindtermen

Zoals aangegeven, zitten nu reeds bepaalde kenmerken van ondernemingszin vervat in de diverse vakoverschrijdende eindtermen en eindtermen wereldoriëntatie, nl. deze van **leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie, milieu-educatie, muzisch-creatieve vorming en technisch-technologische vorming**. Een gedetailleerd overzicht hiervan bevindt zich in bijlage 1.

Uiteindelijk heeft onderwijs tot doel om leerlingen zelfsturend te maken. Deze zelfsturing komt overeen met vaardigheden die je nodig hebt binnen ondernemingszin. Ook creativiteit komt aan bod in deze eindtermen.

Scholen hebben verder zelf de vrijheid om de manier te bepalen waarop zij ondernemingszin bijbrengen bij hun leerlingen. Uiteraard kan deze thematiek wel versterkt of extra onder de aandacht gebracht worden via actieweken, projecten, ...

In het actieplan Ondernemend Onderwijs gaat er zo bijvoorbeeld aandacht naar de ondernemersklasseweek. In die week is de opzet om zoveel mogelijk scholen te laten werken rond één thema, nl. "zin voor initiatief".

Ook in de proeftuinen onderwijsvernieuwing gaat er aandacht naar ondernemend gedrag. In de diverse proeftuinen gaat er immers aandacht naar talentontdekking en –ontwikkeling, samenwerking met het bedrijfsleven, studiekeuze ...

2.3 Leerlingen en studenten bewuster maken van de mogelijkheid om te kiezen voor een loopbaan als ondernemer

2.3.1 Waarom is geïnformeerde studiekeuze zo belangrijk ?

Jongeren moeten in toenemende mate de carrière van ondernemer in overweging kunnen nemen. Ondernemerschap moet een bestaand, maar ook aantrekkelijk toekomstperspectief worden. Immers, zoals in hoofdstuk 1 geschetst, zette te weinig Vlamingen de stap naar ondernemerschap.

Het is belangrijk dat leerlingen begeleid en geïnformeerd worden in de eerste plaats bij het herkennen van hun eigen (ondernemers)competenties, en nadien bij hun studie- en beroepskeuze. Loopbanen starten immers in het onderwijs, en het is dan ook van belang dat er voldoende aandacht gaat naar de begeleiding en de verbetering van de studie- en beroepskeuze. Een geïnformeerde en goede studiekeuze helpt immers om schoolse vertraging, ongekwalificeerde uitstroom en schoolmoeheid te verminderen.

De begeleiding van de leerlingen alleen is niet voldoende, ook ouders en leerkrachten moeten bewust worden gemaakt van het belang van studiekeuze, en daarbij ook een job als werknemer of als ondernemer als volwaardig alternatief aanzien.

2.3.2 Portfolio

Bij de ontwikkeling van het portfolio en studiekeuzedossier, is er ook ruimte voor aandacht aan ondernemerschap. De jongere leert immers zijn competenties inschatten, en een zicht krijgen op welke richtingen hij later wil inslaan. Daartoe wordt er kennis gemaakt met de verschillende mogelijke beroepen én werkstatuten (werknemer of zelfstandige ondernemer).

Belangrijk is ook dat leerlingen tijdig kennis maken met het ondernemerschap. Hierbij is het ook belangrijk dat er aandacht gaat naar zowel de profit-sector, als de non-profit en social profit. Ook onderwerpen als maatschappelijk verantwoord ondernemen komen aan bod.

2.3.3 Samenwerkingsverbanden

Aan de hand van samenwerking met bedrijven, overheden en diverse organisaties komen een heel aantal aspecten van ondernemerschap aan bod. Leerlingen maken kennis met de arbeidsmarkt en met de eigen competenties. Centraal hierbij staat het principe “leren door te doen”. Door in reëel contact met ondernemers en ondernemingen te komen, vergroot de kans dat jongeren kiezen voor de job van ondernemer. Als rolmodellekn kunnen ondernemers namelijk stimulerend werken.

Op jonge leeftijd (basisonderwijs en 1ste graad SO) is het belangrijk dat men “proeft van” allerlei verschillende elementen van het bedrijfsleven. Het is belangrijk dat leerlingen uit de lager school en in het begin van het secundair onderwijs kennismaken met de lokale winkel (bvb bakker, ...), bedrijven...

Na een eerste kennismaking en ervaring met ondernemingszin, is het ook belangrijk dat leerlingen op latere leeftijd (2de en 3de graad SO) informatie krijgen over ondernemerschap. Hierbij moet zowel aandacht gaan naar de profit-sector, als de non-profit en social profit. Ook onderwerpen als maatschappelijk verantwoord ondernemen komen aan bod. Hiervoor worden dan ook projecten opgezet zoals de miniondernemingen, praktijkoefeningen, diverse kijk&doestages, ...

Ook begeleiding in de school is belangrijk. Hiervoor kan ook expertise aangetrokken worden vanuit het bedrijfsleven, om een genuanceerde visie te geven op ondernemerschap en werknemerschap.

Op het vlak van structurele samenwerking met het bedrijfsleven, overheid en diverse organisaties is er nog werk aan de winkel. Als overheid bekijken we hoe we dit nog kunnen stimuleren en verder uitbouwen via het aanbieden van bijvoorbeeld structurele akkoorden met sectoren. Er zijn veel initiatieven die daartoe bijdragen.

2.4 Stimuleren van Ondernemerschap via de opleiding bedrijfsbeheer

2.4.1 Ondernemerschap in het onderwijs

Ondernemerschap is het geheel van attitudes, vaardigheden en kennis die nodig zijn voor het opstarten van een onderneming. Het is immers noodzakelijk dat jongeren gestimuleerd en gewapend worden om effectief de stap te zetten naar het oprichten van een eigen onderneming.

Ondernemingszin vormt een eerste stap tot meer ondernemerschap. Het is dan ook belangrijk dat we in dit licht ondernemerschap duidelijker gaan formuleren. Stimuleren van ondernemerschap gaat dan vooral om het bijbrengen van competenties gericht op de opstart en de groei van ondernemingen. Daarbij is het noodzakelijk dat ook kennis over het bedrijfsleven en de rol van ondernemers in de maatschappij gekend is.

Indien we jongeren willen stimuleren verantwoordelijkheid voor een eigen bedrijf op te nemen, dan zullen we hen ook die meer specifieke kennis, vaardigheden en attitudes moeten bijbrengen.

2.4.2 Ondernemerscompetenties

SYNTRA Vlaanderen stelde n.a.v. het ENTRE-project in samenwerking met UNIZO, SERV, VDAB, KUL-CSPB en Agora vzw, Syntra West en Syntra Midden-Vlaanderen, een competentieprofiel van een succesvolle ondernemer op.

Het competentieprofiel van de ondernemer bestaat uit verschillende elementen. Binnen de 7de gedefinieerde competentiedomeinen worden 12 sleutelcompetenties aangeduid. Deze sleutelcompetenties werden geoperationaliseerd in gedragsindicatoren die de competentie beschrijven vanuit de context van een "ondernemer".

Hieronder vindt u een schematisch overzicht. Het volledige profiel bevindt zich in bijlage 2.

	Competentiedomein	Sleutelcompetentie
1.	Ondernemen met volle inzet	Doorzettingsvermogen Zelfkennis
2.	Vooruitziend ondernemen	Gerichtheid leren
3.	Organiserend ondernemen	Besef van rendement Besluitvaardig
4.	Doordacht ondernemen	Toekomstig plannen Zelfstandigheid
5.	Samenwerkend ondernemen	Overtuigingskracht Netwerk vormen
6.	Kansen grijpen	Kansen zien Zicht op de markt
7.	Maatschappelijk verantwoord ondernemen	Solidair en milieubewust handelen

In dit competentieprofiel komen vooral de meer generieke competenties aan bod. Het is echter ook belangrijk dat een startende ondernemer over een goede basis van theoretische en technische competenties beschikt. Deze worden bijgebracht in de opleidingen bedrijfsbeheer. In het volgende punt komen diverse aspecten hiervan aan bod.

2.4.3 Basiskennis van het Bedrijfsbeheer

Een belangrijke wettelijke voorwaarde om een onderneming te mogen opstarten is het bewijs kunnen voorleggen van de basiskennis van het bedrijfsbeheer. De minimum leerstof die moet behandeld worden om het attest 'Basiskennis van het bedrijfsbeheer' te mogen uitreiken, werd opgenomen in de programmawet van 10/02/1998 en het KB van 21/10/1998. Momenteel bereidt de FOD – Middenstand een herziening van dit KB voor.

2.4.3.1 De kwalificatie Bedrijfsbeheer

Voor het secundair onderwijs werd in Vlaanderen, in navolging van het KB, een meer uitgediept en gedetailleerd programma dat minimaal dient aangeboden te worden, uitgewerkt. Dit is op dit moment terug te vinden in:

SO 44 – Leerstof bedrijfsbeheer in het secundair onderwijs
PV/2006/01 (OSP) – Leerstof bedrijfsbeheer in het secundair onderwijs voor sociale promotie.

Het KB wordt zo geformuleerd dat het attest kan bereikt worden via verschillende leerwegen en via verschillende opleiders. Elke opleider kan dan naargelang de doelgroep zijn eigen methodiek kiezen om hetzelfde resultaat te bereiken.

Uiteraard wordt voor elke opleiding voor de nodige kwaliteitsbewaking gezorgd.

Alvorens een opleiding kan uitgetekend worden moet de kwalificatie duidelijk zijn. De definiëring van de kwalificatie gaat aan het ontwikkelproces vooraf.

Op dit moment wordt er gewerkt aan een Vlaamse kwalificatiestructuur. Deze zal een ordening voorzien van verschillende kwalificaties, waaronder ook deze van bedrijfsbeheer. Als oefening met de kwalificatiestructuur, werden een aantal proefprojecten opgestart, waarin het de bedoeling was voor bepaalde sectoren, beroepen, ... kwalificaties uit te schrijven en in te schalen. Ook bedrijfsbeheer was opgenomen in een van de proefprojecten. Er werd dan ook een eerste voorstel gedaan van een kwalificatie bedrijfsbeheer. Het gaat hier echter nog om een eerste oefening, en de definitieve kwalificaties zal nog verder uitgewerkt moeten worden in de toekomst.

In de omschrijving van de kwalificatie bedrijfsbeheer moet uitgegaan worden van de beschrijving van de competenties die een ondernemer nodig heeft om succesvol een zaak draaiende te houden. Het competentieprofiel van de ondernemer, opgesteld in het Equal ENTRE-project¹¹ (zie bijlage 2), vormt hiervoor een goede basis.

2.4.3.2 Inhoudelijke vernieuwing SO 44

Op 23 mei 2007 werden een aantal wijzigingen doorgevoerd aan SO 44, namelijk :

- Het opstellen van een checklist (controle minimum leerstof) wordt verplicht voor alle studierichtingen.
- De beoordeling rond het al dan niet geslaagd zijn voor bedrijfsbeheer wordt totaal losgekoppeld van de beoordeling over het al dan niet geslaagd zijn voor een studierichting in zijn totaliteit.

Naar aanleiding van het nieuw voorgestelde KB zal er gekeken worden hoe dit geïmplementeerd kan worden in Vlaanderen. Dit kan gebeuren via een aanpassing van de omzendbrief SO44 aan KB. Hierover zal nog verder overleg gebeuren met de onderwijskoepels en SYNTRA Vlaanderen.

2.4.3.3 Methodiek

Zonder afbreuk te willen doen aan de pedagogische vrijheid van elke school en elke leerkracht willen we streven naar een dynamischer lesverloop bij de lessen bedrijfsbeheer.

¹¹ Het Equal ENTRE-project is gestart op 1 mei 2005 en loopt t.e.m. oktober 2007. ENTRE heeft als hoofddoelstelling het ondernemersvormingstraject van de ondernemer meer competentiegericht te maken. Binnen het project worden, naast het competentieprofiel, nog andere producten ontwikkeld, namelijk een screeningsinstrument ondernemerscompetenties en opleidingen die competentiegericht worden uitgewerkt.

Er werd reeds via verschillende projecten gewerkt aan nieuw lesmateriaal, vernieuwende methodieken, wedstrijden en competities, events. Als voorbeelden sommen we hierbij (niet limitatief) op: Rys, OMOO, COOS, ...van DBO

In het nieuwe KB wordt reeds aandacht besteed aan enerzijds de elementaire kennis, en anderzijds de ondernemerscompetenties.

Hier zijn ook verschillende bijkomende ideeën geformuleerd:

- Uitgangspunt voor het aanbrenge van de minimum leerstof wordt een haalbaarheidsstudie, dit is in feite een beperkt ondernemingsplan. Bij het uitwerken van die **haalbaarheidsstudie** wordt de minimum leerstof aangebracht. Het belang van het opstellen van een ondernemingsplan en de haalbaarheid ervan werd reeds opgenomen in het nieuwe KB.
- Het moet ook mogelijk zijn om bepaalde delen van de minimum leerstof aan te bieden via **projectwerking**, zoals deelname aan mini-ondernemingen, virtuele ondernemingen, leerbedrijf, deelname aan wedstrijden en competities of andere praktische toepassingen rond ondernemerschap. Projectmatig werken moet de voorkeur krijgen; leren door te doen.
- Door het beschikbaar stellen van een waaier aan **lesmateriaal**, ICT-toepassingen, e-learningtoepassingen, door de organisatie van bedrijfsbezoeken, stages of andere extra-muros-activiteiten i.f.v. ondernemerschap en door het uitnodigen van sprekers kan er voor de nodige afwisseling gezorgd worden in het lesverloop. Daarbij dient het contact met de ondernemerswereld sterk aangehaald te worden.
- **Open leercentra** kunnen intensief gebruikt worden voor begeleid zelfstandig leren en voor het zelfstandig uitvoeren van welomschreven zoekopdrachten (vb. cijfermateriaal voor haalbaarheidsstudie).
- Via uitwisselingsprogramma's met bedrijven en ondernemers kunnen **externe specialisten** aangetrokken worden die een deel van de lessen voor hun rekening nemen.

3 Actieplan Ondernemend Onderwijs

Als centrale doelstelling van het actieplan Ondernemend Onderwijs stellen we voorop om meer jongeren aan te zetten om competenties van ondernemingszin te ontwikkelen en om de stap te zetten naar ondernemerschap. In dit beleidskader, een gezamenlijk initiatief van onderwijs, werk en economie, worden de grote lijnen uitgezet om deze doelstelling te kunnen bereiken.

Rond Ondernemend onderwijs lopen er reeds verschillende initiatieven. Deze stimuleren zowel ondernemingszin als ondernemerschap. Het gaat zowel om initiatieven van de overheid en het (hoger) onderwijs, als van initiatieven van bedrijfsorganisaties. Ook bestaan er diverse samenwerkingsverbanden waar er diverse partners zich achter een initiatief zetten. Een volledig overzicht zal terug te vinden zijn in het rapport van de Koning Boudewijnstichting (zie verder).

In het actieplan willen we enerzijds deze bestaande initiatieven stroomlijnen, en anderzijds nieuwe initiatieven een plaats geven. We willen samenwerking tussen aanbieders van instrumenten en technieken en tussen aanbieders en onderwijs stimuleren. Het kenniscentrum Competento (zie verder) biedt op haar website een inventaris van de diverse bestaande initiatieven. In wat volgt beperken we ons tot de belangrijkste (nieuwe) projecten.

Het resultaat van het actieplan dient meervoudig te zijn met effecten zowel op korte, middellange als lange termijn :

- Jongeren krijgen een betere kennis en een correcter beeld (imago) van wat het ondernemerschap inhoudt.
- Jongeren zien het ondernemerschap meer als een mogelijke beroepskeuze.
- Leerlingen die kiezen voor een opleiding tot ondernemers worden er goed op voorbereid.
- Scholen besteden meer aandacht aan ondernemerschap en nemen massaler deel aan uiteenlopende initiatieven ter versterking van het ondernemerschap.
- De mogelijkheden die op dit vlak aan scholen wordt geboden nemen stelselmatig uitbreiding (cfr. inventarisatie kenniscentrum)
- Een "ondernemende" school krijgt maatschappelijk een bijkomende aantrekkingskracht.
- Het aantal starters in Vlaanderen kent een stijgende trend.

Belangrijk is ook op te merken dat het hier gaat om een start om meer ondernemend onderwijs te bereiken. Het rapport waar de Koning Boudewijnstichting momenteel aan werkt, zal in het najaar bijkomende beleidsaanbevelingen bevatten. Deze zullen mee in aanmerking komen bij het verdere beleid terzake.

3.1 Kenniscentrum Competento

SYNTRA Vlaanderen neemt sinds juli 2006 de rol op van draaischijf ondernemersvorming. De expertise van SYNTRA Vlaanderen wordt ingezet om een online kenniscentrum op te richten dat versnippering van het aanbod moet tegengaan en lacunes opsporen, en om specifieke initiatieven te nemen om kansengroepen warm te maken voor ondernemerschap.

Het kenniscentrum "competento" biedt ondersteuning bij het wegwijs maken in het heel diverse aanbod van initiatieven in het kader van ondernemerschap / ondernemingszin. De website www.competento.be biedt allen betrokken bij vorming, onderwijs en opleiding de

mogelijkheid om op een gestructureerde manier informatie te vinden over het aanbod, maar ook concreet lesmateriaal en een kalender van specifieke initiatieven.

3.2 Ondernemersklasseweek

3.2.1 Ondernemersklasseweek 2007

Begin februari 2007 vond de eerste ondernemersklasseweek plaats. Deze had als doelstellingen :

- het ondernemen te stimuleren in het onderwijs via contacten tussen onderwijs en bedrijfsleven, en dit voor alle onderwijsniveaus;
 - de netwerkvorming tussen onderwijs en bedrijfsleven te vergemakkelijken;
 - een positieve beeldvorming rond ondernemen te bevorderen;
 - de sociale cohesie te versterken (o.a. via rol ouders-ondernemers);
 - de bestaande initiatieven breder kenbaar te maken;
 - de leerlingen die kiezen voor een opleiding tot zelfstandige er goed op voor te bereiden
- Op de website www.competento.be staat een overzicht van de verschillende acties die in dit kader werden ingericht. Hierin vinden zowel nieuwe als reeds bestaande initiatieven een plaats.

3.2.2 Ondernemersklasseweek 2008

Tussen 18 en 22 februari 2008 wordt opnieuw een ondernemersklasseweek ingericht. Hierbij zal vertrokken worden van het thema “zin voor initiatief / initiatief nemen”. Het opzet is dat zoveel mogelijk scholen rond dit thema kunnen werken en dat de aanbieders van initiatieven hierbij ondersteunend kunnen optreden. Hiervoor wordt reeds overleg opgestart met de pedagogische begeleidingsdiensten en de aanbieders. Ook het hoger onderwijs zal in 2008 betrokken worden bij de ondernemersklasseweek.

3.3 Debat en kritieke succesfactoren

3.3.1 Kritieke succesfactoren om het ondernemerschap in het onderwijs te bevorderen

De Koning Boudewijnstichting heeft de opdracht om in het voorjaar van 2007 een rapport te maken met daarin een kritische analyse van de factoren die ondernemerschap kunnen bevorderen (in alle onderwijsniveaus en -vormen), en op die basis aanbevelingen te formuleren.

Dit deelproject bestaat uit de volgende onderdelen:

- uitvoeren van een literatuurstudie over het thema “ondernemerschap en onderwijs”
- gesprekken voeren met de verscheiden actoren die in binnen- en buitenland actief betrokken zijn bij de bevordering van ondernemerschap via het onderwijs
- samenvatten van de bevindingen in een werkdocument
- aftoetsen van deze bevindingen door een aantal panels van experts en actoren op het terrein

- opstellen van een eindrapport met concrete aanbevelingen.

Bij dit project komen in de panelgesprekken diverse actoren aan bod, d.w.z. aanbieders van initiatieven; onderwijsexperten, schooldirecties, leerkrachten en docenten en bedrijven. De brugprojecten Onderwijs – Economie, proeftuinen en voortrekkersbedrijven worden ook betrokken in de panelgesprekken.

3.3.2 Symposium “Ondernemerschap en Onderwijs” (24 oktober 2007)

Dit symposium is gericht naar zowel beleidsmakers als naar de actoren in de onderwijs- en bedrijfswereld. De centrale vraag in dit symposium is hoe het ondernemerschap in Vlaanderen kan bevorderd worden via het onderwijs. Deze vraag zal vanuit verschillende perspectieven en op een onderbouwde manier behandeld worden, met inputs uit binnen- en buitenland. Ook de eerste resultaten van het actieplan Ondernemend Onderwijs kunnen de revue passeren.

Doel van dit symposium is het sensibiliseren van voornamelijk beleidsmensen over het belang van dit thema en de aanbevelingen aan beleidsmensen voor te stellen.

3.4 Brugprojecten Economie – Onderwijs

Brugprojecten zijn innovatieve projecten of pilootprojecten die ondernemerschap bij de schoolgaande jeugd stimuleren in een samenwerkingsverband tussen onderwijsinstellingen en bedrijven.

Brugprojecten worden door middel van een oproepsysteem ingediend en geëvalueerd door een jury, , bestaande uit vertegenwoordigers van de departementen en agentschappen economie en onderwijs.

De oproep 2006 selecteerde 14 projecten voor een totaal van 2.486.279 euro. Het overzicht van de geselecteerde brugprojecten bevindt zich in bijlage 3. De specifieke beleidsdoelstellingen van de oproep brugprojecten waren internationaal ondernemen alsook ethisch en duurzaam ondernemen.

3.5 Diverse ondernemersprojecten

Er bestaan diverse projecten waar jongeren in de praktijk leren hoe het is om een onderneming op te zetten. In die diverse projecten wordt er op een activerende manier omgegaan met ondernemerschap. Een overzicht van de diverse projecten en aanbieders van technieken en instrumenten wordt gegeven op de website www.competento.be. Ook in het rapport van de Koning Boudewijnstichting zal hiervan een overzicht gegeven worden.

3.6 Initiatieven rond het attest bedrijfsbeheer

Rond het attest bedrijfsbeheer, de noodzakelijke voorwaarde om een onderneming te kunnen opstarten, zijn er verschillende zaken lopende :

- *Proefproject kwalificatiestructuur*

In de proefprojecten van de *kwalficatiestructuur* zat ook een project rond bedrijfsbeheer. Dit werd uitgevoerd door SYNTRA Vlaanderen, i.s.m. de Arteveldehogeschool. In dit project werd de kwalificatie bedrijfsbeheer omschreven en ingeschaald in de Vlaamse kwalificatiestructuur. Deze resultaten en bevindingen zijn een eerste oefening die kunnen helpen bij de verdere ontwikkelingen in het kader van het attest bedrijfsbeheer.

- *Federale ontwikkelingen*

Recent werd een akkoord bereikt tussen de federale overheid en de gemeenschappen voor een aanpassing aan het KB om de voorwaarden vast te leggen voor het behalen van het attest bedrijfsbeheer. Deze vormen een basis voor de werkgroep “methodiek”.

- *WG Methodiek*

De inhoudelijke vernieuwing rond bedrijfsbeheer wordt voorbereid in een werkgroep. Hierin zal gekeken worden hoe opleidingen zich kunnen aanpassen aan het nieuwe KB. Hierover zal ook overleg plaatsvinden met de verschillende pedagogische begeleidingsnetten.